

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

ЕСУМ1	Етимологічний словник української мови : у 7-ми т. / редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) [та ін.] – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 1. – 631 с.
Кулиш	Кулиш П. А. Черная рада. Хроника 1663 года / П. А. Кулиш. – СПб. : Из-во А. Суворина, 1899. – 370 с.
Куліш	П. О. Куліш. Твори / П. О. Куліш: в 2 т. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 2. – 586 с.
Номис	Українські приказки, прислів'я і таке інше : [уклав М. Номис] / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка / М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
СРСССВ	Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений ; под ред. Н. Абрамова [Электронный ресурс]. – Режим доступа до словника : http://dic.academic.ru/index.php .
СФУМ	Словник фразеологізмів української мови : [укл. : В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2008. – 1097 с.
ФСУМ	Фразеологічний словник української мови : [укл. : Білоноженко В. М. та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – Кн. 1. – 528 с.

Фудерер Т.О. (Загреб, Хорватія)

Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську

У статті розглянуті граматичні трансформації, використані при художньому перекладі з хорватської мови на українську, а також зроблено спробу визначення й узагальнення специфічних граматичних особливостей хорватської та української мов, встановлених у процесі контрастивного аналізу текстів оригіналу й перекладу.

Ключові слова: трансформація, перестановка, заміна, додавання, опущення, художній переклад, теорія перекладу.

В статье исследованы грамматические трансформации, использованные при художественном переводе с хорватского языка на украинский, а также сделана попытка определения и обобщения специфических грамматических особенностей хорватского и украинского языков, установленных в процессе контрастивного анализа текстов оригинала и перевода.

Ключевые слова: трансформация, перестановка, замена, добавления, опущения, художественный перевод, теория перевода.

The paper researches grammar transformations used in literary translations from Croatian into Ukrainian language, and it also endeavours to establish and generalise peculiar grammar characteristics of Croatian and Ukrainian languages, arisen in the process of comparative analysis of original and translated texts.

Key words: transformation, inversion, replacement, addition, ellipsis, literary translation, translation theory.

Стаття присвячена аналізу трансформацій, виявлених у ході аналізу літературного перекладу з хорватської мови на українську. Дослідження проведено на матеріалі малої жанрової форми художньої літератури –

оповідання Ю. Матанович * «Гроянди незнайомці» («Ruže nepoznatoj ženi») із циклу «Ніби ми батько й донька», перекладеного на українську мову Мар'яною Давидовською і опублікованого в антології сучасної хорватської прози «Човен зі слів» 2008 р. **Актуальністю** теми визначається потреба розробки часткової теорії перекладу з хорватської мови на українську та загальною спрямованістю сучасних перекладознавчих досліджень на виявлення найбільш доцільних способів перекладу. **Метою** є встановлення можливих способів і прийомів при художньому перекладі з хорватської мови на українську та визначення найбільш вживаних у процесі перекладу видів *трансформацій* (тут і далі в тексті курсив наш – Т.Ф.). Досягненню мети сприяє вирішення таких завдань: з'ясування місця художнього перекладу в теорії перекладу, уточнення поняття *перекладацька трансформація*, виявлення шляхом зіставлення тексту перекладу та форми оригіналу різних видів *трансформацій*, головним чином граматичних, у тексті перекладу, а також з'ясування можливих закономірностей у застосуванні виявлених *трансформацій*.

1. Художній переклад як предмет дослідження теорії перекладу

* Юліяна Матанович (народилася 1959 р. у Градачаці, Боснія і Герцеговина) – прозаїк, літературознавець, публіцист. Закінчила відділення літератури в Осієку, де пізніше працювала, а згодом перейшла на філософський факультет Загребського університету і захистила дисертаційне дослідження про хорватський історичний роман. У літературу входить як авторитетний голос генерації, згуртованої довкола часопису «Кворум» («Quorum»), членом редакції якого вона була. Тоді письменниця зверталася переважно до літературної критики, але й тут привертає увагу виразно персоналізований суб'єкт, який часом прагне простору для белетризації і навіть фікціоналізації. Ця тенденція, нарешті, знаходить втілення в її прозовому дебюті «Чому я Вам брехала» («Zašto sam vam lagala», 1997) – збірці оповідань, які виводяться з автобіографічної меланхолії та прочитаних книжок. Другий прозовий твір, «Довідка про письменника» («Bilješka o piscu», 2000) – об'ємна і пронизана дигресіями вибаглива розповідь про трикутник, в якій оповідач поводить у відповідності до вимог письменниці, схильної до змішання стилів та жанрів. Матанович є авторкою численних наукових праць, статей і студій, а також ліричних записів і публіцистичних оглядів. Останнім часом пише літературні есеї («Ніби ми батько й донька» («Kao da smo otac i kći», 2004). Також Ю. Матанович є авторкою роману «Хто ще боїться літературного героя» («Tko se boji lika još», 2008), збірці «Книга жінок, чоловіків, міст і розставань» («Knjiga od žena, muškaraca, gradova i rastanaka», 2009), за яку того ж року отримала літературну премію «Циклоп» («Kiklop») у номінації «Кращий прозовий твір» та ін. [11]. Її твори перекладено болгарською, македонською, німецькою, словацькою, словенською та українською мовами.

Ю. Матанович є автором низки наукових монографій, серед яких «Чотири виміри сумнівів» («Četiri dimenzije sumnje», 1989), «Манеризм і бароко» («Manirizam i barok», 1991), «Бароко: з погляду сучасності» («Barok iz suvremenosti gledat», 1992), «Іван Гундулич» («Ivan Gundulić», 1993), «Перша особа однини» («Prvo lice jednine», 1997), «Гарні звичаї» («Lijepi običaji», 2000).

За свою літературну і літературно-критичну діяльність, крім премії «Циклоп» (2009), відзначена преміями «Сім секретарів Союзу комуністичної молоді Югославії» (1989), «Йосип і Іван Козарац» (1997) та «Юліє Бенешич» (2003).

Переклад, у т.ч. і художній, є, без сумніву, одним з найдавніших видів людської діяльності. Розвиток художнього перекладу, особливо на початкових етапах, тісно пов'язувався з розвитком літературних зв'язків, а в ширшому сенсі – міжкультурних взаємин.

Від 50-их років ХХ ст. радянське перекладознавство, в т.ч. й українське, почало розглядати художній переклад як один із різновидів перекладу. У галузевій науковій літературі гостро дискутувалося питання про те, слід вважати художній переклад об'єктом лінгвістичної теорії чи віднести його до компетенції літературознавства. На перших етапах окремі літературознавці відкрито висловлювали негативне ставлення до ідеї віднесення художнього перекладу до кола питань лінгвістичної теорії перекладу [1, 45]. Інші дослідники дотримувалися думки, що художній переклад є не що інше, як відтворення тексту вихідної мови цільовою мовою. Зокрема, позицію лінгвістизації перекладу в українській перекладознавчій науці обстоював О.М. Фінкель, автор першої монографії у царині перекладознавства – «Теорія і практика перекладу» (Харків, 1929 р.), розглядаючи переклад у стосунках із лінгвістикою та стилістикою, а пізніше – лінгвистилістикою [10]. І нарешті, осмислення перекладознавчої проблематики як окремої комплексної філологічної галузі міждисциплінарного характеру, ґрунтованої на мовознавчій і літературознавчій теорії перекладу, утвердилося в загальній теорії перекладу та знайшло відображення у працях таких видатних українських перекладознавців, як Г.П. Кочур, Ю.О. Жлуктенко, В.В. Коптілов, О.І. Чередниченко та ін.

З розвитком перекладознавства поступово було розроблено класифікацію основних розділів теорії перекладу, згідно з якою усталився поділ на загальну, часткову та спеціальну теорії.

Щодо поняття *часткова теорія перекладу*, його зміст і обсяг у науковій літературі усвідомлюється дослідниками по-різному. Так, на думку О.Д. Швейцера, *часткова теорія перекладу* є поняттям тривимірним, що охоплює своїм вивченням 1) різні жанри і типи текстів (художній, науково-технічний, публіцистичний та ін.); 2) умови та спосіб здійснення перекладу (усний послідовний, синхронний, двосторонній переклад та ін.) або ж 3) конкретну пару мов [9, 9]. Спираючись на праці В.Н. Комісарова (1990) та В.В. Коптілова (2003), у цій розвідці під *частковою теорією перекладу* ми матимемо на увазі лінгвістичні аспекти перекладу з однієї мови на іншу.

Оскільки текст вихідної мови, запропонований нами для аналізу, належить до художнього стилю, його можна розглядати під кутом зору стильової теорії перекладу, точніше – теорії художнього перекладу. Проте, у нашому дослідженні ми зробимо наголос на виявленні мовних особливостей тексту цільової мови, тобто на частковій теорії перекладу з хорватської мови на українську, з метою встановлення граматичних особливостей двох згаданих мов, що вступають між собою в контакт у процесі перекладу.

2. Поняття *трансформація* в теорії перекладу

Перекладацький прийом, відомий як *трансформація*, ввійшов до арсеналу перекладацьких засобів досить давно, з розвитком лінгвістичної

теорії перекладу. Мовознавці швидко встановили, що дослідження процесу перекладу може мати непроминальне значення у вирішенні багатьох інших мовознавчих проблем. Тому їхні дослідження в царині перекладознавства почали спрямовуватися на з'ясування співвідношень одиниць двох мов та спроби вироблення рекомендацій щодо доцільності використання перекладачем тих чи інших перекладацьких методів (прийомів), що забезпечать правильний вибір варіанту перекладу.

Основи для опису *трансформацій*, на думку В. Комісарова, заклали французькі вчені Ж.П. Віне та Ж. Дарбельне у своїй праці «Зіставна стилістика французької й англійської мов» (1958), присвяченій лінгвістичним аспектам перекладу. Чимало цінних спостережень щодо використання в перекладі пропусків, додавання, перестановок подав у своїх пізніх працях американський лінгвіст Ю. Найда [5, 21–23].

Спробу вироблення єдиної теоретичної концепції лінгвістичного аналізу перекладу зробив російський лінгвіст В. Комісаров у своїх працях «Слово про переклад» (1973) та «Лінгвістика перекладу» (1980). Розглядаючи комплекс лінгвоперекладацьких проблем, до питання *трансформацій* (граматичних та лінгвістичних) у своїх працях звертали також російські вчені О.Д. Швейцер («Переклад і лінгвістика», 1973) та Я.І. Редкер («Теорія перекладу й перекладацька практика», 1974) [5, 28–29].

Проте, сам О. Швейцер у праці «Теорія перекладу (статус, проблеми, аспекти)» (1988) зазначає, що чи не найвагомий внесок у розробку типології перекладацьких *трансформацій* склав Л.С. Бархударов, який виходив з того, що *перекладацькі трансформації* – це численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються з метою досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу») всупереч розходженням у формальних і семантичних системах двох мов» [9, 118].

Виходячи із вищесказаного, теоретичним підґрунтям для виявлення різних видів перетворень, застосованих при перекладі художнього тексту з хорватської мови на українську, в цьому дослідженні слугуватиме типологія видів *трансформацій*, запропонована російським лінгвістом Л.С. Бархударовим, згідно з якою виділяються такі їх основні види, як *перестановки*, *заміни*, *додавання й пропуски* [1, 190].

3. Види трансформацій, виявлені в ході зіставлення вихідного (хорватською мовою) і цільового (українською мовою) текстів оповідання Ю. Матанович «Троянди незнайомці».

3.1. Перестановки

Сутність такого виду *трансформації*, як *перестановка*, полягає у зміні розташування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу. А елементами, що підлягають перестановці, можуть бути слова, словосполучення, частини складного речення та самостійні речення у складі тексту [1, 191].

У ході порівняльного аналізу вихідного та цільового тексту було виявлено наступні види *перестановок*:

3.1.1. Перестановка слів

Приклад 1: *Prije* (1) *nekoliko* (2) *dana* (1) *pokraj mene* (3) *se zaustavila* (4) *srebrnkasta* (5) *Škoda* (6)... [8, 56].

Кілька (2) *днів* (1) *тому** (1) *біля мене* (3) *зупинилася* (4) *срібляста* (5) «*Шкода*» (6)... [8, 146].

Приклад 2: *...da* (1) *će* (2) *me* (3) *vozač* (4) *upitati* (2) *za pjetu* (5) *peroznatu* (6) *ulicu* (7)... [8, 56].

...що (1) *водій* (4) *запитає* (2) *про не відому* (6) *йому* (5) *вулицю* (7)... [8, 146].

Приклад 3: *...muškarac je izašao iz automobila, stao* (1) *pred mene* (2) *i u moju* (3) *desnu* (4) *praznu* (5) *ruku* (6) *stavio* (7) *buket* (8)... [8, 56].

...чоловік виїшов з автомобіля, став (1) *переді мною* (2) *і вклав* (7) *у мою* (3) *вільну* (5) *праву* (4) *руку* (6) *букет* (8)... [8, 146].

Приклад 4: *Nisam* (1) *mi* (2) *uspjela* (1) *ništa* (4) *reći* (5) [8, 56].

*Я*** (0) *нічого* (4) *не встигла* (1) *йому* (2) *сказати* (5) [8,146].

Приклад 5: *Odabrala bih* (1) *možda* (2) *mladu* (3), *višu* (4), *mršaviju* (5) *ženu* (6)... [8, 57].

Можливо (2), *я* (0) *вибрала б* (1) *молодшу* (3), *вищу* (4), *стрункішу* (5) *жінку* (6)... [8, 147].

Приклад 6: *... preuzima* (1) *kćerkicu* (2) *iz vrtića* (3)... [8, 57].

...забирає (1) *з садочка* (3) *доцю* (2)... [8, 147].

Приклад 7: *...smislit ću* (1) *već* (2) *odgovor* (3) *na licu* (4) *mijesta* (5)... [8, 57].

...відповідь (3) *придумаю* (1) *на ходу* (4; 5)... [8,147].

Приклад 8: *Ostavila sam* (1) *buket* (2) *u desnoj* (3) *rući* (4) [8, 57].

Букет (2) *залишила* (1) *в правій* (3) *руці* (4) [8, 147].

Приклад 9: *...dok* (1) *sam* (2) *za nju* (3), *osamdeset* (3) *i* (4) *neke* (5), *izdvajala* (2) *posljednje* (6) *stipendijske* (7) *forinte* (8) [8, 57].

...коли (1) *вісімдесят* (3) *якогось* (5) *там* (4) *року* (0) *потратила* (2) *на неї* (3) *останні* (6) *форинти* (8) *зі стипендії* (7) [8, 147].

Приклад 10: *...da* (1) *sam* (2) *bijeje* (3) *ruže* (4) *uspjela* (2) *unijeti* (5) *u svoj* (6) *dom* (7) [8, 57].

... що (1) *я* (0) *змогла* (2) *принести* (5) *до свого* (6) *дому* (7) *білі* (3) *троянди* (4) 8, 147].

Приклад 11: *Nisu* (1) *ga* (2) *zanimale* (1) *iste* (3) *oči* (4)... [8, 58].

Його (2) *не цікавили* (1) *ті самі* (3) *очі* (4)... [8, 148].

* Заміну хорватського прийменника *rgije* українським прислівником *тому*, який вказує на час, що минув від якоїсь дії, можна також розглядати як трансформацію заміни частин мови.

** На відміну від вихідного тексту, у цільовому тексті додано підмет, що пов'язано із синтаксичними особливостями української мови.

Приклад 12: koji (1) će (2) mu (3) **ona** (4) predati (2) nakon (5) **voditeljeva** (6) **završnoga** (7) **obraćanja** (8) sudionicima (9)... [8, 58].

... **який** (1) **вона** (4) **йому** (3) **вручить** (2) **після** (5) **заключного** (7) **звернення** (8) **ведучого** (6) **до учасників** (9)... [8, 148].

Приклад 13: ...**čija** (1) se (2) **radnja** (3) zbiva (2) u samo (4) dvadeset četiri (5) sata (6)? [8, 59].

... **дія** (3) **якого** (1) **триває** (2) **лише** (4) **двадцять чотири** (5) **години** (6)? [8, 149].

3.1.2. Перестановка словосполучень

Приклад 1: ...**da** (1) **sam** (2) **bijele ruže** (3) **uspjela** (2) **unijeti** (2) u svoj dom (4) [8, 57].

... **що** (1) **я** (0) **змогла принести** (2) **до свого дому** (4) **білі троянди** (3) [8, 147].

3.2. Заміни

На думку Л. Бархударова, **заміни** – найрозповсюдженіший і різноплановий вид перекладацької **трансформації**. **Заміни** можуть бути **граматичними** (заміни форм слова, частин мови, членів речення, типів синтаксичного зв'язку та ін.) або **лексичними** (заміна лексичних одиниць – слів чи сталих виразів – ВМ лексичними одиницями ЦМ, що не є їх словниковими еквівалентами) [1, 194; 210].

Наша розвідка охопить лише спостереження за граматичними **замінами**. У ході аналізу тексту оригіналу було виявлено наступні різновиди **замін**:

3.2.1. Заміни форм слова

3.2.1.1. Заміни іменних форм слова

Приклад 1: *Prije nekoliko dana pokraj mene se zaustavila srebrenkasta Škoda bosanskih registracijskih oznaka* (*Р.в.) [8, 56].

Кілька днів тому біля мене зупинилася срібляста «Шкода» з боснійськими номерами (*О.в.) [8, 146].

Приклад 2: *Zakočio je naglo, iz brzine* (*Р.в.) *koja nije bila primjerena vožnji uskim ulicama zagrebačke Trešnjevke* [8, 56].

Загальмував різко, на швидкості (*М.в.), *яка не найкраще підходила для руху вузькими вулицями загребської Трешневки* [8, 146].

Приклад 3: *...trebaju li se on i njegovo nervozno vozilo uputiti prema istoku ili prema zapadu* (*М.в.) [8, 56].

...чи має він, разом зі своїм нервовим авто, рухатись на схід чи на захід (*З.в.) [8, 146].

Приклад 4: *...muškarac je ... stao pred mene* (*З.в.)... [8, 56].

...чоловік ... став переді мною (*О.в.)... [8, 146].

Приклад 5: *...nimalo nije pristajao ... izgledu* (*Д.в.) [8, 56].

...ніяк не пасував до ... вигляду (*Р.в.) [8, 146].

Приклад 6: *...u tablice koje su postajale sve sitnije* (*Н.в.) [8, 56].

...на номери, які ставали все дрібнішими (*О.в.) [8, 146].

- Приклад 7:** *...tablice koje su... nestale iza ugla* (*P.в.) [8, 56]. *... номери, які ... зникли за рогом* (*O.в.) [8, 146].
- Приклад 8:** *...u tom trenutku* (*M.в.) *i nisam tražila odgovore* (*З.в.) [8, 56]. *... в цей момент* (*З.в.) *i не шукала відповідей* (*P.в.) [8, 146].
- Приклад 9:** *Odabrala bih možda mladu ženu...* [8, 57]. *Можливо, я вибрала б молодшу* (*вищий ступінь порівняння) *... жінку ...* [8, 147].
- Приклад 10:** *...učinila mi se nepravedna* (*Н.в.) *prema cvijeću* (*M.в.)... [8, 57]. *... видалась мені несправедливою* (*O.в.) *до квітів* (*P.в.)... [8, 147].
- Приклад 11:** *Posegnuti za načinom* (*O.в.)... [8, 57]. *Вдатись до способу* (*P.в.)... [8, 147].
- Приклад 12:** *...sličnoj meni* (*Д.в.)... [8, 57]. *... подібній до мене* (*P.в.)... [8, 147].
- Приклад 13:** *...žuri kući da bi zgotovila ručak* za ... *supruga* (*З.в.)... [8, 57]. *... поспішає додому готувати вечерю ... чоловікові* (*Д.в.)... [8, 147].
- Приклад 14:** *...zbog toga je iz dana u dan bila puno sretnija* (*Н.в.)... [8, 57]. *... через це з дня у день ставала набагато щасливішою* (*O.в.)... [8, 147].
- Приклад 15:** *...bojao se zahvatiti u nečiju sudbinu* (*З.в.) [8, 58]. *... боявся проїнятися чиеюсь долею* (*O.в.) [8, 148].
- Приклад 16:** *A ona, biće za koju* (*З.в.) *je svijet postojao samo toliko koliko je bio u nekoj vezi s njim...* [8, 58]. *А вона – істота, для якої* (*P.в.) *світ існував лише настільки, наскільки був якийсь пов'язаний із ним...* [8, 148].
- Приклад 17:** *A ona... dolazila mu* (*Д.в.) *je nekoliko puta...* [8, 58]. *А вона ... приходила до нього* (*P.в.) *кілька разів...* [8, 148].
- Приклад 18:** *A ona... dolazila mu je... U podjednakim vremenskim razmacima* (*M.в.) [8, 58]. *А вона ... приходила до нього... Через однакові проміжки* (*З.в.) *часу* [8, 148].
- Приклад 19:** *Zahvalit će nekoj obožavateljici na buketu* (*M.в.)... [8, 58]. *Подякує шанувальниці за букет* (*З.в.)... [8, 148].
- Приклад 20:** *Gledala sam u bijele ruže i smišljala moguće šiklece* (курсив авторки) *o ljubavnom nesporazumu* (*M.в.)... [8, 58]. *Я дивилась на білі троянди й вигадувала можливі сценарії любовного непорозуміння* (*P.в.)... [8, 148].
- Приклад 21:** *... osušila bih joj* (*Д.в.) *barem jednu* [8, 58]. *... засушила б для неї* (*P.в.) *принаймні одну троянду* [8, 149].

Приклад 22: *Kupuje vazu za njegovo cvijeće* (*З.В.)... [8, 58].

Купує вазу для його квітів (*Р.В.)... [8, 149].

3.2.1.2. Заміни дієслівних форм слова

А) Заміни дієслівного виду

Приклад 1: *...trebaju li se on i njegovo nerвозно vozilo uputiti* (*доконаний вид) *prema istoku ili prema zapadu* [8, 56].

...чи має він, разом зі своїм нервовим авто, рухатись (*недоконаний вид) *на схід чи на захід* [8, 146].

Приклад 2: *Što učiniti* (*доконаний вид) *s lijevim, ali bijelim ružama?* [8, 56].

Що робити (*недоконаний вид) *з гарними, але білими трояндами?* [8, 146].

Приклад 3: *...zbog toga što me bijele redovito podsjetе* (*доконаний вид) *na onu krasnu i bolnu novelu*... [8, 57].

...тому, що білі завжди нагадували (*недоконаний вид) *мені гарну й болючу новелу*... [8, 147].

Б) Заміни дієслівного способу

Приклад 1: *Sličila je na onu kakva me preplavljivala kad bih prije dvadesetak godina na suprotnoj strani ceste ugledala* (*умовний спосіб) *polusestru ljepuškastog glumca*... [8, 56].

Схоже на те, яке переповнювало мене, коли я двадцять років тому побачила (*дійсний спосіб) *на протилежному боці вулиці зведену сестру красунчика-актора*... [8, 146].

Приклад 2: *Jer to bi značilo da uzima* (*дійсний спосіб)... [8, 58].

Бо це б означало, що вона взяла б (*умовний спосіб)... [8, 148].

В) Заміни дієслівного способу і виду

Приклад 1: *I dok sam očekivala pitanje koje će započeti* (*дійсний спосіб, доконаний вид) *uobičajenom formulom*... [8, 56].

І от поки я чекала питання, яке б починалось (*умовний спосіб, недоконаний вид) *зі звичної формули*... [8, 146].

3.2.2. Заміни частин мови

Приклад 1: *...ljepuškastog glumca*... (*прикметник) [8, 56].

...красунчика-актора... (*іменник) [8, 146].

Приклад 2: *...sa sigurnošću*... (*іменниково-прийменникова форма) [8, 56].

...впевнено... (*прислівник) [8, 146].

Приклад 3: *...ali sličite* (*дієслово) *na nju*... [8, 56].

...але ви схожі (*прикметник) *на неї*... [8, 146].

Приклад 4: *...da ga ostavim negdje usput* (*прислівник)... [8, 57].

...залишити їх десь по дорозі (*іменниково-прийменникова форма)... [8, 147].

Приклад 5: *...prvoj prolaznici* (*іменник)... [8, 57].

...перший зустрічний (*субстантивований прикметник)... [8, 147].

Приклад 6: Možda je djevojka **plavokosog** (*субстантивований прикметник) bila ljuta... [8, 58].

*Можливо, дівчина блондина (*іменник) розізлилася... [8, 147].*

Приклад 7: ...kad su se kolači već sasušili i kada se **šampanjac** (*іменник) slio niz grlo... [8, 58].

*...коли вже всі торти засохли і шампанське (*субстантивований прикметник) стекло по горлу... [8, 148].*

Приклад 8: ... a onda **ljutito** (*прислівник) pokupljen... [8, 58].

*...а потім зі злістю (*іменниково-прийменникова форма) забрали... [8, 148].*

3.2.3. Заміни членів речення

Приклад 1: ...trebaju li se **on** (*підмет) i njegovo nervozno **vozilo** (*підмет) uputiti prema **istoku** ili prema **zapadu** [8, 56].

*...чи має він (*підмет), разом зі своїм нервовим авто (*додаток), рухатись на схід чи на захід [8, 146].*

Приклад 2: ...ali **sličite** (*простий дієслівний присудок) na nju... [8, 56].

*...але ви схожі (*складений іменний присудок) на неї... [8, 146].*

Приклад 3: Nakon što je **izostavljeno moguće neugodno pitanje**, nisam mogla ne početi **razmišljati** (*комбінований дієслівний присудок) o **razlozima**... [8, 57].

*Уникнувши можливою неприємного питання, я не могла не задуматися (*складений дієслівний присудок)... [8, 147].*

Приклад 4: Ne zbog toga što sam **jednostavno zaljubljena** (*складений іменний присудок) u **crvene, sitne, vrtne**... [8, 57].

*Не тому, що я просто обожнюю (*простий дієслівний присудок) червоні, маленькі, садові... [8, 147].*

Приклад 5: Možda je djevojka **plavokosog bila ljuta** (*складений іменний присудок)... [8, 58].

*Можливо, дівчина блондина розізлилася (*простий дієслівний присудок)... [8, 147].*

Приклад 6: ...tko je ... potajno **dao izraditi** (*складений дієслівний присудок) životni horoskop... [8, 58].

*...хто... потай замовив (*простий дієслівний присудок) життєвий гороскоп... [8, 148].*

Приклад 7: Da sam znala adresu na koju je **rgvo odnesen**, a onda **ljutito pokupljen** (*складені іменні присудки)... [8, 58].

*Якби я знала адресу, за якою його спочатку принесли, а потім зі злістю забрали (*члени речення, стітвідносні з простим дієслівним присудком)... [8, 148].*

3.2.4. Заміни типів синтаксичного зв'язку

Приклад 1: ...**Škoda bosanskih registracijskih oznaka** (*безпосереднє керування) [8, 56].

*...«Шкода» з боснійськими номерами (*опосередковане керування) [8, 146].*

Приклад 2: ... **da ga ostavim negdje** usput (*прилягання)... [8, 57]. ...*залишити їх десь по дорозі (*керування)*... [8, 147].

Приклад 3: ...*sličnoj meni* (*безпосереднє керування)... [8, 57]. ...*подібній до мене (*опосередковане керування)*... [8, 147].

Приклад 4: ...*žuri kući da bi zgotovila ručak za ... supruga* (*опосередковане керування)... [8, 57]. ...*поспішає додому готувати вечерю ... чоловікові (*безпосереднє керування)*... [8, 147].

Приклад 5: ...*stipendijske forinte* (*узгодження)... [8, 57]. ...*форинти зі стипендії (*керування)*... [8, 147].

Приклад 6: ...*zbog toga što me bijele redovito podsjetje na onu krasnu i bolnu novelu* (*опосередковане керування)... [8, 57]. ...*тому, що білі завжди нагадували мені гарну й болючу новелу (*безпосереднє керування)*... [8, 147].

Приклад 7: ...*bojao se zahvatiti u nečiju sudbinu* (*опосередковане керування) [8, 58]. ...*боявся проїнятися чужою долею (*безпосереднє керування)* [8, 148].

Приклад 8: U podjednakim *vremenskim gazmascima* (*узгодження) [8, 58]. *Через однакові проміжки часу (*керування)* [8, 148].

Приклад 9: ...*nakon voditeljeva završnoga obraćanja sudionicima* (*безпосереднє керування)... [8, 58]. ...*після заключного звернення ведучого до учасників (*опосередковане керування)*... [8, 148].

Приклад 10: ...*nakon voditeljeva završnoga obraćanja sudionicima* (*узгодження)... [8, 58]. ...*після заключного звернення ведучого (*керування) до учасників*... [8, 148].

Приклад 11: ...*pogledat će ispod očala svijetle* (*безпосереднє керування)... [8, 58]. ...*гляне з-під окулярів на квіти (*опосередковане керування)*... [8, 148].

Приклад 12: Gledala sam u bijele ruže i smišljala moguće *šliklece* (курсив авторки) o ljubavnom *nesporazumu* (*опосередковане керування)... [8, 58]. *Я дивилась на білі троянди й вигадувала можливі сценарії любовного непорозуміння (*безпосереднє керування)*... [8, 148].

3.2.5. Заміна двоскладної синтаксичної конструкції неповною

Приклад 1: *Mogao je imati između trideset pet i četrdeset godina* [8, 56]. *З вигляду тридцять п'ять – сорок років* [8, 146].

Приклад 2: ...*one sada nisu u rukama*... [8, 56]. ...*вони зараз не в руках*... [8, 146].

3.3. Додавання

Додавання – це, на думку Л. Бархударова, включення в текст ЦМ лексем, обумовлене різними причинами, в т.ч. особливостями синтаксичної структури мови [1, 221–223].

У процесі зіставлення текстів ВМ та ЦМ було виявлено наступні приклади **додавання**:

3.3.1. Додавання головних членів речення

Приклад 1: *Nisam tu uspjela ništa reći* [8, 56]. *Я (*підмет) нічого не встигла йому сказати* [8, 146].

Приклад 2: *Pogledavala sam malo u cvijeće...* [8, 56]. *Я (*підмет) подивилась на квіти...* [8, 146].

Приклад 3: *To su bila samo neka pitanja koja sam si postavljala...* [8, 56]. *Це лише кілька питань, що їй (*підмет) ставила собі...* [8, 146].

Приклад 4: *Donesem li ih u svoj stan...* [8, 56]. *Якщо я (*підмет) принесу їм до себе додому...* [8, 146].

Приклад 5: *...zaključila sam i krenula naprijed* [8, 57]. *...вирішила я (*підмет) і рушила вперед* [8, 147].

Приклад 6: *...pogotovo što i sama svjedoči kako si već duže vrijeme šarene puške kupujem sama* [8, 57]. *...тим паче вона є свідком, що вже довгий час барвісті бутони я (*підмет) купую сама* [8, 147].

Приклад 7: *Iz stare naslijeđene vitrine izukla sam vazu davno kupljenu u Pešti* [8, 57]. *Зі старого фамільного серванта я (*підмет) дістала вазу, яку давно купила в Будапешті* [8, 147].

Приклад 8: *...vjerovala sam dok sam za nju, osamdeset i neke, izdvajala posljednje stipendijske forinte* [8, 57]. *...вірила я (*підмет), коли вісімдесят якогось там року потратила на неї останні форинти зі стипендії* [8, 147].

Приклад 9: *Novelu volim, ali izbjegavam prisjećanje na nju* [8, 57]. *Новелу я (*підмет) люблю, але уникаю згадок про неї* [8, 147–148].

Приклад 10: *...(a bio je pisac)...* [8, 58]. *...(він (*підмет) був письменником)...* [8, 148].

Приклад 11: *I nikada je nije prepoznao* [8, 58]. *І жодного разу він (*підмет) її не впізнав* [8, 148].

Приклад 12: *Da je znao, nikada joj, nakon ljubavna čina, ne bi rekao...* [8, 58]. *Якби він (*підмет) знав, то нізащо б не сказав їй після любові...* [8, 148].

Приклад 13: *Jer to bi značilo da uzima ono što je sama dala...* [8, 58]. *Бо це б означало, що вона (*підмет) взяла б те, що сама дала...* [8, 148].

Приклад 14: I kada sam ...ostavila spomenutu knjžicu..., očekivala sam da će mi zbog jedne podvučene rečenice jednom pokloniti ružu [8, 58].

*І коли ... я (*підмет) залишила згадану книжку..., я (*підмет) сподівалась, що під впливом одного підкресленого речення він (*підмет) колись подарує мені троянду [8, 148].*

Приклад 15: Zamislila sam da će to učiniti na nekakvoj tribini... [8, 58].

*Уявляла, що він (*підмет) зробить це на якомусь творчому вечорі... [8, 148].*

Приклад 16: Gledala sam u bijele ruže... [8, 58].

*Я (*підмет) дивилась на білі троянди... [8, 148].*

Приклад 17: Da sam znala adresu na koju je prvo odnesen, a onda ljutito pokupljen, vjerojatno bih se s buketom uputila u tu ulicu i na taj broj [8, 58].

*Якби я (*підмет) знала адресу, за якою його спочатку принесли, а потім зі злістю забрали, я (*підмет), напевно, вирушила б із букетом на ту вулицю до того будинку [8, 148].*

Приклад 18: Hoćete li ići na to primanje večeras? [8, 58].

*Ви (*підмет) підете ввечері на прийняття? [8, 149].*

3.3.2. Додавання другорядних членів речення

Приклад 1: ...koje su uskoro, znajući kamo voze, nestale iza ugla [8, 56].

*...які ставали все дрібнішими й невдовзі, добре (*обставина) знаючи куди їхати, зникли за рогом [8, 146].*

Приклад 2: Koji su razlozi zbog kojih njezin miris ne provjerava žena... [8, 56].

*З яких таких (*означення) причин їхній аромат не вдихає жінка... [8, 146].*

Приклад 3: To su bila samo neka pitanja koja sam si postavljala... [8, 56].

*Це лише кілька питань, що їх (*додаток) я ставила собі... [8, 146].*

Приклад 4: ...da bi zgotovila ručak za uspješnog supruga koji ...bivšoj uskraćuje alimentaciju [8, 57].

*...готувати вечерю успішному чоловікові, ... що колишній дружині (*додаток) урізає аліменти [8, 147].*

Приклад 5: A za početak, trebalo je odati priznanje samoj sebi i činjenici da sam bijele ruže uspjela unijeti u svoj dom [8, 57].

*Перш за все, варто віддати належне самій собі й тому (*означення) факту, що я змогла принести до свого дому білі троянди [8, 147].*

Приклад 6: ...iz kojeg se vidjelo da će simpatija... završiti s nekim iz susjedne države [8, 58].

*...з якого було зрозуміло, що його (*означення) симпатія... дістанеться комусь із сусідньої країни [8, 148].*

Приклад 7: ...осуšila bih joj barem jednu [8, 58].

*...засушила б для неї принаймні одну троянду (*додаток) [8, 149].*

3.4. Пропуски

Пропуски – явище, протилежне трансформації *додавання*. На думку Л. Бархударова, при перекладі найчастіше випускаються слова, які є семантично надлишковими, тобто ті, що виражають значення, які можна встановити без їхньої допомоги [1, 226].

Приклад 1: ...*da će te (*додаток) vozač upitati za njemu nepoznatu ulicu...* [8, 56]. ...*що водій запитає про не відому йому вулицю...* [8, 146].

Приклад 2: ...*smislit ću već (*обставина) odgovor na licu mjesta...* [8, 57]. ...*відповідь придумую на ходу...* [8, 147].

Приклад 3: ...*o razlozima zbog kojih je jedan (*означення) muškarac odlučio cvijeće ... pokloniti posvema nepoznatoj ženi* [8, 57]. ...*з якої такої причини чоловік вирішив подарувати зовсім незнайомій жінці квіти...* [8, 146].

Приклад 4: Jer, i onaj je glavni **muški** (*означення) lik... *volio samo lakoću...* [8, 58]. *Адже і той головний герой... любив лише легкість...* [8, 146].

Приклад 5: Možda sam onoga dana na porti trebala ostaviti Virginiju Woolf, a ne Stefana Zweiga, i možda sam umjesto **njegove** (*означення) tečnice *Samo ostavljena djeca mogu svoju ljubav sačuvati nepodijeljenu, trebala podvući Hoćete li ići na to* (*означення) *primanje večeras* (курсив авторки)? [8, 59]. *Можливо, того дня на прохідній варто було залишити Вірджинію Вулф, а не Стефана Цвейга, і, можливо, замість речення «Лише в покинутих дітей любов нерозтрчена» потрібно було підкреслити «Ви підете ввечері на прийняття?»* [8, 149].

Висновки й перспективи дослідження

У ході зіставлення вихідного (хорватською мовою) і цільового (українською мовою) текстів оповідання Ю. Матанович «Троянди незнайомці» було виявлено низку перекладацьких *трансформацій*. При чому наше дослідження було спрямоване на виявлення, систематизацію та аналіз *граматичних трансформацій* (*перестановки, заміни, додавання і пропуски*), у той час, як поза увагою залишилися *лексичні заміни та антонімічний переклад*, види *трансформацій*, яким, на нашу думку, слід присвятити окрему увагу.

Аналіз зібраного матеріалу дає підстави твердити, що у тексті ЦМ найбільш часто зустрічаються такі види *граматичних трансформацій*, як *перестановка*, зокрема слів, та *заміни*, особливо форм слів, членів речення та типів синтаксичного зв'язку, а також *додавання* членів речення, найчастіше головних (підмета). Хоч і в незначній кількості, виявлені також *перестановки* словосполучень, *заміни* частин мови та двоскладних синтаксичних конструкцій неповними, *додавання* другорядних членів речення та *пропуски*.

Перестановки слів у цільовому тексті, в першу чергу, продиктовані синтаксичними особливостями ЦМ, зокрема актуальним членуванням, властивим українській мові, а також редундантним знанням мови, яким володіє перекладач як носій мови на підсвідомому рівні.

Вищенаведені приклади *замін* іменних форм слова при перекладі тексту ВМ на українську мову додатково підкреслюють актуальність питання ролі прийменників у вираженні підрядного зв'язку керування.

Приклади *заміни* дієслівних форм, зокрема хорватських форм доконаного виду українськими формами недоконаного виду, недвозначно зачіпають питання семантики дієслівного виду в двох слов'янських мовах. На нашу думку, це питання потребує більш ґрунтовного розкриття в рамках окремого дослідження.

Додавання можна розглядати як лексико-граматичний тип перекладацьких *трансформацій*, оскільки включення слів у текст перекладу може бути обумовлене «формальною невираженістю» семантичних компонентів речення в ЦМ або ж синтаксичними особливостями ЦМ. За нашим спостереженням, *додавання* головних членів речення, а найчастіше це підмети, у перекладі на ЦМ обумовлене синтаксичними особливостями української мови, в якій, на відміну від хорватської, де в двоскладному реченні при виразно особовому дієслові вживання підмета є необов'язковим [12, 315], наявність підмета в двоскладному реченні обов'язкова. *Додавання* другорядних членів речення, на нашу думку, зумовлене перебудовою структури речення при перекладі (див. п. 3.3.2. *Приклади 1 і 2*) або бажанням уникнути формальної та семантичної неповноти синтаксичної конструкції (див. п. 3.3.2. *Приклади 3; 4 і 5*).

У тексті перекладу виявлено також незначну кількість *пропусків*, семантично надлишкових елементів у складі синтаксичних конструкцій, випущення яких, на нашу думку, вмотивоване мовностилістичними нормами української мови.

Деякі випадки виявлених при перекладі змін у тексті ЦМ можна одночасно розглядати під кутом двох видів *трансформацій*: так, приклад *...осушила бih joj... /... засушила б для неї...* можна розглядати під кутом *трансформації заміни* форми слова і *заміни* типу синтаксичного зв'язку, а приклад *Prije nekoliko dana... / Кілька днів тому...* – як випадок *перестановки* слів та *заміни* частин мови.

У цілому наше дослідження порушує низку нових тем, розкриття яких у майбутньому зможе послужити для розвитку часткової теорії перекладу. А багатий фактичний матеріал, зібраний в ході зіставного аналізу текстів ВМ та ЦМ, може бути використаний для ілюстрації при розв'язанні окремих теоретичних питань слов'янського зіставного мовознавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М., «Международ. отношения», 1975. – 240 с.;
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. (http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/vinogradovdoc.shtml [01.04.2011]);
3. Зорівчак Р. Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка. До 95-річчя з дня народження. // Всесвіт. – 2010. – № 11–12. – С. 251–263 (http://vsesvit-journal.netfirms.com/index.php?option=com_content&task=view&id=815&Itemid=41 [02.04.2011.]);
4. Івасюк О., Озуй О. Творець сучасного українського перекладознавства (світлій пам'яті професора В.В. Коптілова присвячено) // Всесвіт. – 2010. – № 7–8. – С. 244–249.

(http://vsesvit-journal.netfirms.com/index.php?option=com_content&task=view&id=766&Itemid=41 [02.04.2011]); 5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.; 6. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 400 с.; 7. Чередниченко О. Перекладацький доробок Григорія Кочура (до 100-літнього ювілею Майстра) // Всесвіт. – 2010. – № 5–6. – С. 251–263. (http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=578&Itemid=41 [02.04.2011]); 8. Човен зі слів: Антологія сучасної хорватської прози / Упоряд. Алла Татаренко, Наташа Веїнович. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 56–59; 146–149; 9. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). – М., 1988. – 214 с.; 10. Шмигер Т. Олександр Фінкель – теоретик українського перекладу // Григорій Кочур і український переклад: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., К.; Ірпінь, 27–29 жовт. 2003 р. / Редкол. О. Чередниченко (голова) та ін. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – С. 272–278 (<http://www.shmiher ho.com.ua/finkel2004.htm> [02.04.2011.]); 11. Юліяна Матанович (<http://www.potyah76.org.ua/potyah/?n=10> [01.04.2011.]); 12. Silić J., Pranjković I. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. – Zagreb: Školska knjiga, 2005. – S. 261 – 359.

Холод У.А. (Оломоуць, Чехія)

Модально-прагматична особливість семантичного поля у складнопідрядних реченнях (на матеріалах чеських та українських перекладів)

Розвідка присвячена семантичним особливостям модально-прагматичного рівня складнопідрядних речень і текстів на матеріалах українських та чеських перекладів.

Ключові слова: переклад, модально-прагматична інформація, складно-підрядне речення, транспозиція, контекст.

Исследование посвящено анализу семантических особенностей модально-прагматического уровня сложноподчиненных предложений и текстов на материалах украинских и чешских переводов.

Ключевые слова: перевод, модально-прагматическая информация, сложноподчиненное предложение, транспозиция, контекст.

The aim of the reviewed work is to transpose modal meaning from one language into another in complex sentence and texts and to transfer pragmatic information in the translation. The base of used texts is as follows: texts of Ukrainian and Czech fiction authors.

Key words: Translation, modal and pragmatic information, complex sentence, transposition, context.

Поруч з консервативними правилами граматики кожної мови, семантичний рівень модально – прагматичного погляду на мову, особливо на рівні комунікативному, належить до функціонального її вивчення, де маємо на увазі модально-прагматичну полісемію кожного виразу в залежності від контексту, наміру мовця щодо адресата, від обставин реальної